

PRIRODNA PRAVA ILI PRAVA PRIRODE/ NATURAL RIGHTS OR RIGHTS OF NATURE

Stručni članak

Kornelija Nikačević¹, Jasmina Tahirović¹, Adis Mehić², Arnad Biković¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Aleja Konzula Meljanac bb, Travnik, BiH,
e-mail: kornelija511kulis@gmail.com, arnad.b@hotmail.com

²Općinski sud u Travniku, Vezirska 2, Travnik, BiH, e-mail: jaciminat@gmail.com,
adismehic76@gmail.com

Sažetak:

Prema Zakonu o zaštiti prirode („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 66/13), priroda predstavlja osnovnu vrijednost i jedan je od najznačajnijih resursa Federacije Bosne i Hercegovine, te uživa zaštitu prema navedenom zakonu. Nastavljajući na prethodno, prirodne vrijednosti utvrđene u skladu s navedenim zakonom od interesa su za Federaciju Bosne i Hercegovine i kantone te imaju posebnu zaštitu. Osim toga, važno je spomenuti da, globalno, priroda predstavlja jedno polje iz kojeg se crpe resursi za razne životne potrebe te da je čovjek neizostavni dio te prirode. Osnovni cilj ovoga rada jeste ukazati na važnost poštivanja Zakona o zaštiti prirode, kao i potaknuti ljude na zajedničku brigu o prirodi. U konačnici, cilj je podići svijest građana o važnosti zaštite prirode, jer je ona naše jedino stanište.

Ključne riječi: Zakon, zaštita, resursi, priroda

Abstract

According to the Law on Nature Protection ("Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina", number 66/13), nature represents a basic value and is one of the most important resources of the Federation of Bosnia and Herzegovina, and enjoys protection according to the aforementioned law. Continuing with the above, the natural values determined in accordance with the aforementioned law are of interest to the Federation of Bosnia and Herzegovina and the cantons and have special protection. In addition, it is important to mention that, globally, nature represents one field from which resources are drawn for various life needs, and that man is an indispensable part of that nature. The main goal of this paper is to point out the importance of respecting the Law on Nature Protection, as well as encouraging people to take care of nature together. Ultimately, the goal is to raise citizens' awareness of the importance of nature protection, because it is our only habitat.

Keywords: Law, protection, resources, nature

1. UVOD

Kako je navedeno u Sažetku ovoga rada, zakonska regulativa u vezi sa zaštitom prirode definirana je Zakonom o zaštiti prirode. Priroda, kao važan činilac životne sredine, odnosno okruženja svakodnevnog življenja izvor je resursa koje ljudski faktor zavidno iskorištava. Društvo, kao skup pojedinaca, zapravo, jeste skup pojedinaca koji obitavaju u jednoj takvoj zajednici. Stoga, svako ponaosob, polazeći od samoga sebe, treba poštovati to okruženje. Prije svega, ličnim doprinosom da se sačuva jedan takav prostor od životne važnosti kao naše jedino stanište, reflektira se na globalnom nivou i može se doprinijeti očuvanju toga dragocjenog prostora.

1. PRIRODA – POJAM

Priroda je, u najširem smislu, ekvivalent za prirodni, fizički ili materijalni svijet ili svemir. Priroda označava fenomene fizičkog svijeta, ali i život uopće. Pojam priroda potiče od latinske riječi *natura* što znači prirodno. (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Priroda>, pristupljeno 13. 11. 2023. godine)

Priroda je, dakle, sveobuhvatan pojam koji u sebi sublimira prirodni, fizički ili materijalni svijet ili svemir. Za razliku od prirode, okoliš je jedna sfera prirode koji se nadalje dijeli na podvrste. Generalno gledano, okoliš je prirodno ili stvoreno okruženje u kojem žive čovjek i druga bića, odnosno ukupnost svih prirodnih i stvorenih vrijednosti, kojima svojim djelovanjem upravlja čovjek. (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Priroda>, pristupljeno 13. 11. 2023. godine)

Laičkim jezikom rečeno, okoliš je sav onaj prostor koji nas okružuje, zajedno sa svime što je u njemu stvoreno ili izgrađeno. Već od pradavnih vremena, čovjek je nastojao prilagodbama ili adaptacijama modificirati vlastiti organizam u smislu što boljeg usklađivanja s okolišem (Šolić, M., *Osnove ekologije*, Ekologija jedinke (<https://jadran.izor.hr/hr/nastava/solic/EKOLOGIJA/PREDAVANJA/03.%20PRILAGODBE%20ORGANIZAMA%20NA%20UVJETE%20FIZICKOG%20OKOLISA.pdf>, pristupljeno 13. 11. 2023. godine), kako bi preživio i stvorio što povoljnije uvjete za život.

Vremenom, čovjek je shvatio kolika je, zapravo, važnost i značaj okoliša, te da je to jedino stanište u kojem se može obitavati. Tada se počinje buditi svijest o potrebi zaštite okoliša, koja će mnogo godina kasnije imati svoje uporište i u zakonima i u međunarodnim dokumentima.

Svijest o nužnoj potrebi zaštite okoliša počinje se rađati u vremenu prve industrijske revolucije³⁶, kada zbog upotrebe ugljena u proizvodnji energije dolazi do biološkog i biokemijskog onečišćenja, što je uzrokovalo epidemije zaraznih bolesti. Tada dolazi i do prvih definicija zaštite okoliša, koje su se tokom vremena modificirale i prilagođavale razvoju svijesti o zaštiti okoliša. Tako se danas koristimo sveobuhvatnom definicijom koja pojam zaštite okoliša definira kao skup odgovarajućih aktivnosti i mjera kojima je cilj sprečavanje onečišćenja (zagađenja) okoliša, sprečavanje nastanka šteta, smanjivanje i/ili otklanjanje šteta nanesenih okolišu te povrat okoliša u stanje prije nastanka štete. (https://hr.wikipedia.org/wiki/Za%C5%A1tita_okoli%C5%A1a, pristupljeno 13. 11. 2023. godine)

Svi prethodno navedeni pojmovi proističu iz same prirode i ostaju u trajnoj i neraskidivoj vezi s njom. Zbog toga se i postavilo pitanje priznavanja prava prirodi, odnosno da prava potiču

³⁶ U drugoj polovici 18. stoljeća ručna se proizvodnja počela zamjenjivati parnim strojevima. Time je počeo razvoj koji je od kraja 18. do sredine 19. stoljeća temeljito izmijenio ranije političke, gospodarske i društvene sustave u većem dijelu svijeta, čime je započela prva industrijska revolucija.

odakle potiče i postojanje. Ono što određuje postojanje određuje i prava. (Revkin, Andrew C., 2009., „Thomas Berry, Writer and Lecturer With a Mission for Mankind, Dies at 94“, The New York Times. The New York Times Company. <https://www.nytimes.com/2009/06/04/us/04berry.html>, pristupljeno 23. 11. 2023. godine) Postoje najmanje tri prava za svakog člana zemaljske zajednice: pravo da bude, pravo na stanište i pravo na ispunjavanje svoje uloge u neprestanim procesima zemaljske zajednice. Slijedom svega navedenog, mnoge su države³⁷ počele u svoje ustave ugrađivati norme koje priznaju prava prirodi.

Osim navedenoga, važno je napomenuti i druga značenja prirode. Naime, „Danas u raznim uporabama ove riječi "priroda" često označava geologiju i divljinu. Priroda može označivati opće carstvo raznih tipova živućih biljaka i životinja, a u nekim slučajevima procese povezane s neživim objektima – način na koji pojedini tipovi stvari postoje i mijenjaju se u skladu sa sobom, poput vremena i geologije Zemlje te materije i energije, od kojih su sve stvari sastavljene. Često se pod prirodom razumijeva "prirodni okoliš" ili divljina koju čine divlje životinje, stijene, šume, plaže i općenito sve stvari koje nisu znatno izmijenjene čovječjom intervencijom ili one koje traju usprkos čovječjoj intervenciji. Primjerice, izrađeni predmeti i čovječja interakcija općenito se ne smatraju dijelom prirode osim ako nisu, primjerice, označeni kao "čovječja priroda" ili "čitava priroda".“ (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Priroda>, pristupljeno 14. 11. 2023.)

Dakle, priroda je jedan široki prostor koji predstavlja sebe kao autentičnu pojavu, originalno djelo bez ljudskog djelovanja, ili, kako proizlazi iz navedenoga, s opiranjem prema ljudskoj intervenciji. Priroda je prostor koji je takav da može samostalno opstajati, što ga čini jednom posebnom formom nezavisne individue. Ali, nasuprot tome, ipak je podložna intervenciji ljudskog faktora koji crpi resurse toga jednog nezavisnog okruženja.

„Promatrana iz svemira, Zemlja izgleda kao sjajna plava kugla. Zemlja je jedini planet Sunčevog sustava s organskim životom. Prije 3,5 milijardi godina od nežive materije nastale su i razvijale se sporim evolucijskim procesima fantastična flora i fauna – raj koji je danas u velikoj mjeri ugrožen čovjekovim ponašanjem.“ (*Svijet u rekordima (Die welt in rekorden)*, Prikaz svjetske prirodne i kulturne baštine. 9. izdanje, Mozaik knjiga, prijevod s njemačkog Branka Kovačić, Maribor 2004., str. 9.)

Dakle, ljudski faktor negativno djeluje na prirodu. Kako podići svijest ljudi o važnosti prirode koja nas okružuje. Pođimo prvo do sebe kao pojedinca, šta trebamo da radimo u vezi sa sobom, dakle, prije svega, promjena svijesti. U tom nizu, kada bi svaki čovjek, svaka individua preispitala svoje ponašanje, pa u tom pravcu i djelovanja na vanjski svijet, mogli bi se stvoriti uslovi koji bi se pozitivno reflektirali na vanjsko okruženje. Kada govorimo o vanjskom okruženju, onda mislimo na položaj čovjeka i njegovo ponašanje u prirodi. Predivni prirodni krajolici koji nas okružuju trebali bi uticati na pojedinačnu svijest. Dakle, trebali bismo razmisliti o tome koje benefite priroda pruža i zašto se ponašati destruktivno prema njoj?

³⁷ Npr., neke države Sjedinjenih Američkih Država, Ekvador, Bolivija, Novi Zeland, Kolumbija, itd...

38

2. ZELENA EKONOMIJA KAO DOPRINOS OČUVANJU PRIRODE

„Krenimo od definicije: UNEP (United Nations Environment Programme ili Program Ujedinjenih naroda za okoliš) definira zelenu ekonomiju kao ekonomiju koja rezultira poboljšanom ljudskom dobrobiti i društvenom jednakosti, uz značajno smanjenje rizika za okoliš i daljnje okolišne degradacije.“ (Damir Gregorović <https://www.glas-slavonije.hr/338658/11/Zelena-ekonomija-Pokretac-odrzivog-razvoja-ili-novi-oblik-kolonijalizma>, pristupljeno 25. 11. 2023. godine)

Dakle, kako proizlazi iz navedene definicije zelene ekonomije, ljudski faktor je taj koji treba doprinositi očuvanju okoline. Polazeći od sebe kao pojedinca, prije svega promjenom svijesti o prirodi i njenu značaju općenito, može se doprinijeti očuvanju prirode. Dakle, u fokusu ljudskog faktora treba biti nastojanje pronalaska rješenja koja neće biti destruktivna za prirodni okoliš. U tom kontekstu se, zapravo, i ogleda ta obaveza pojedinaca kao dijela društvene zajednice, a na kojima se reflektira takva odgovornost. Dakle, odgovornost za dobrobit prirodnog staništa.

3. ZAKONSKA REGULATIVA

Bosna i Hercegovina je, u usporedbi s drugim evropskim i svjetskim državama, relativno kasno donijela zakonske propise kojima uređuje i regulira pojmove zaštite okoliša. Kasno donošenje zakonske regulative plod je tragične ratne prošlosti i velike tranzicije u kojoj se još uvijek nalazimo. Međutim, donošenjem Zakona o zaštiti prirode 13. kolovoza 2013. godine, Bosna i Hercegovina svrstala se u red zemalja koje su normirale ovu izuzetno važnu oblast, te svoj fokus djelovanja usmjerila prema zaštiti životne sredine kao osnovnoj vrijednosti i jednom od najznačajnijih resursa Federacije Bosne i Hercegovine. („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 66/13)

38 Fotografija preuzeta sa stranice
https://www.google.com/search?q=priroda&oq=p&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqDggAEEUYJxg7GIAEGIoFMg4IABBFGCcYOxiABBiKBTIGCAEQRRhAMgYIAhBFGDkyBggDEEUYOziGCAQRRg9MgYIBRBFGD0yBggGEEUYPTIGCAcQRRg80gEIMjA3NGowajeoAgCwAgA&sourceid=chrome&ie=UTF-8
(pristup 25.11.2023.godine)

Tekst ovoga zakona zasniva se na zakonodavstvu Evropske unije (u daljnjem tekstu: EU) iz oblasti zaštite okoliša i na pristupu koji EU i njene zemlje članice koriste prilikom reguliranja zaštite okoliša i upravljanja njome. Time su se i u Bosni i Hercegovini željele stvoriti pretpostavke za djelotvornu zaštitu okoliša u skladu s najsavremenijim saznanjima i evropskim tendencijama. (Varišić, A., Herić, A., *Zaštita prirode, Međunarodni standardi i stanje u Bosni i Hercegovini*, Konjic, novembar 2012. godine, str. 29.)

Zbog izuzetno složenog ustavnog ustrojstva Bosne i Hercegovine te njene administrativno-teritorijalne podjele, odlučeno je da zaštita okoliša bude u nadležnosti entiteta. Dakle, nadležnost u oblasti zaštite prirode u Bosni i Hercegovini regulirana je na entitetskom nivou a osnovni zakonski akt na kojem se zasniva zaštita prirode i definira postupak te zaštite je Zakon o zaštiti prirode te veliki broj propisa proizašlih iz navedenoga zakona. Ono što je posebno važno naglasiti jeste da je federalni Zakon o zaštiti prirode usaglašen sa sljedećim međunarodnim propisima:

- Direktiva o zaštiti staništa Council Directive (92/43/EEC),
- Direktiva o pticama Council Directive (79/409/EEC),
- Konvencija o biološkoj raznolikosti,
- Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES),
- Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (BERN Konvencija),
- Konvencija o močvarama od međunarodne važnosti, osobito kao staništa ptica močvarica (RAMSAR Konvencija),
- Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja (BON Konvencija).

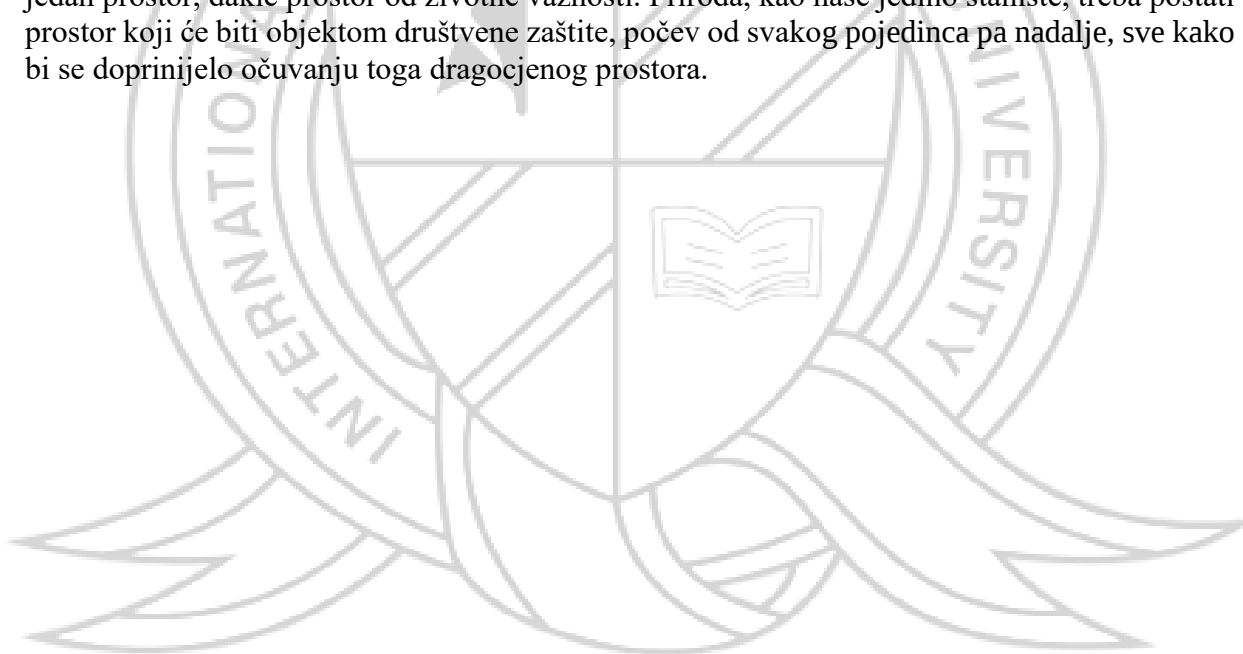
(Preuzeto sa službene stranice Federalnog ministarstva okoliša i turizma, dostupno na: <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolis/zastita-prirode>, pristupljeno 13. 11. 2023. godine)

Ustav Bosne i Hercegovine nigdje ne predviđa zaštitu prirode ili čovjekove okoline, za razliku od, primjerice, Ustava Republike Hrvatske koji izričito propisuje sljedeće: „... očuvanje prirode i čovjekova okoliša (...) najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“ (Članak 3. Ustava Republike Hrvatske)

Ista praksa nastavlja se i u ustavima entiteta, s tim što se u Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine navodi da se politika zaštite čovjekove okoline nalazi u isključivoj nadležnosti Federacije.

4. ZAKLJUČAK

Kako je spomenuto u Sažetku ovoga rada, zaštita prirode je uokvirena zakonskom regulativnom, odnosno Zakonom o zaštiti prirode („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 66/13). Priroda je jedan od najznačajnijih resursa Federacije Bosne i Hercegovine, a prirodne vrijednosti utvrđene u skladu s navedenim zakonom od interesa su za Federaciju Bosne i Hercegovine i kantone. Stoga i imaju posebnu zaštitu. Važno je spomenuti da, zbog ustavnog ustrojstva Bosne i Hercegovine, kao i njene administrativno-teritorijalne podjele, zaštita okoliša spade u nadležnosti entiteta. A sam federalni Zakon o zaštiti prirode usaglašen je s međunarodnim propisima koji su pobrojani u prethodnom tekstu ovoga rada. Poznato je da na globalnom nivou priroda predstavlja prostor koji se iskorištava za razne životne potrebe. U tom okruženju i sam čovjek je neizostavni dio prirode. Važno je potaknuti ljude kako bi imali zajedničku brigu o prirodi, odnosno podići svijest građana o važnosti zaštite prirode. Priroda predstavlja naše jedino stanište, dakle važan faktor životne sredine, odnosno okruženja svakodnevnog života. To okruženje je izvor resursa koje ljudski faktor zavidno iskorištava. Stoga svako ponaosob, polazeći od samoga sebe, trebao bi podići vlastitu svijest o tome. Svako polazeći od sebe treba poštovati to okruženje. Naime, prirodu opisujemo kao jedan nezavistan prostor, ali ljudski faktor, ipak, zavisi od prirode. Čovjek koristi prirodu kako bi zadovoljio svoje potrebe i izvukao razne koristi. Upravo iz tog razloga bi trebao voditi računa o tom dragocjenom okruženju. Na taj način daje se doprinos nastojanjima da se sačuva takav jedan prostor, dakle prostor od životne važnosti. Priroda, kao naše jedino stanište, treba postati prostor koji će biti objektom društvene zaštite, počev od svakog pojedinca pa nadalje, sve kako bi se doprinijelo očuvanju toga dragocjenog prostora.

5. LITERATURA

- [1] <https://hr.wikipedia.org/wiki/Priroda> (pristupljeno 13. 11. 2023. godine)
- [2] <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44925> (pristupljeno 13. 11. 2023. godine)
- [3] Šolić, M., *Osnove ekologije*, Ekologija jedinke, dostupno na sljedećem linku: <https://jadran.izor.hr/hr/nastava/solic/EKOLOGIJA/PREDAVANJA/03.%20PRILAGODBE%20ORGANIZAMA%20NA%20UVJETE%20FIZICKOG%20OKOLISA.pdf> (pristupljeno 13. 11. 2023. godine)
- [4] https://hr.wikipedia.org/wiki/Za%C5%A1tita_okoli%C5%A1a (pristupljeno 13. 11. 2023. godine)
- [5] Revkin, Andrew C. 2009. „Thomas Berry, Writer and Lecturer With a Mission for Mankind, Dies at 94“, The New York Times. The New York Times Company. <https://www.nytimes.com/2009/06/04/us/04berry.html> (pristupljeno 23. 11. 2023. godine)
- [6] <https://hr.wikipedia.org/wiki/Priroda>
- [7] *Svijet u rekordima, (Die welt in rekorden)*, Prikaz svjetske prirodne i kulturne baštine. 9. izdanje, Mozaik knjiga, prijevod s njemačkog Branka Kovačić, Maribor 2004., str. 9.
- [8] https://www.google.com/search?q=priroda&oq=p&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqDggAEEUYJxg7GIAEGIoFMg4IABBFGCcYOxiABBiKBTIGCAEQRRhAMgYIAhBFGDkyBggDEEUYOzIGCAQQRrg9MgYIBRBFGD0yBggGEEUYPTIGCAcQRRg80gEIMjA3NGowajeoAgCwAgA&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (pristupljeno 25. 11. 2023. godine)
- [9] Damir GREGORVIĆ, dostupno na <https://www.glas-slavonije.hr/338658/11/Zelena-ekonomija-Pokretac-odrzivog-razvoja-ili-novi-oblik-kolonijalizma> (pristupljeno 25. 11. 2023. godine)
- [10] *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj 66/13
- [11] Varišić, A., Herić, A., *Zaštita prirode*, Međunarodni standardi i stanje u Bosni i Hercegovini, Konjic, studeni 2012. godine, str. 29.
- [12] Službena stranice Federalnog ministarstva okoliša i turizma, dostupno na: <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolis/zastita-prirode> (pristupljeno 13. 11. 2023. godine)
- [13] Članak 3. Ustava Republike Hrvatske